

Od paternalizmu ku partnerstwu. Modele działań organizacji pozarządowych w świetle analizy treści stron internetowych

Wstęp

Historia kształtowania się pomocy społecznej w stosunku do osób niepełnosprawnych w Polsce ma długą tradycję. W 1923 roku przyjęto pierwszą w Polsce ustawę o pomocy społecznej. Miała ona nowoczesny charakter i wpisywała się w rozwiązania obowiązujące w innych krajach europejskich. W jej myśl opieką ze strony państwa byli objęci wszyscy obywatele, których sytuacja społeczna lub ekonomiczna była trudna i nie pozwalała na realizację potrzeb socjalnych. Wykonywanie ustawy powierzono samorządom na szczeblu gminnym, powiatowym i wojewódzkim, które miały współpracować z organizacjami charytatywnymi, aby zrealizować odpowiednio do potrzeb dystrybucję usług socjalnych¹.

Po II wojnie światowej zmiany polityczne i ustrojowe w Polsce zupełnie zmieniły organizację systemu pomocy społecznej. Została ona scentralizowana w rękach państwa. Za jej realizację od 1960 roku odpowiadało Ministerstwo Zdrowia i Opieki Społecznej. Objęte nią były osoby w podeszłym wieku, niepełnosprawne i cierpiące na choroby długoterminowe². Po 1989 roku wrócono do wzorów z okresu przedwojennego, przywracając ideę pomocy społecznej, opartej na samorządach i organizacjach pozarządowych³. Zaczęto też w tym czasie budować nowy model podejścia do pomocy społecznej, związany z polityką aktywizacji obywatelskiej, politycznej i społecznej⁴.

1 M. Grewiński, *Od systemu opieki przez politykę pomocy do aktywizacji i integracji społecznej*, [w:] M. Grewiński, J. Krzyszkowski (red.), *Współczesne tendencje w pomocy społecznej i pracy socjalnej*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji – Państwowego Instytutu Badawczego, Warszawa 2011, s. 9-10.

2 J. Krzyszkowski, *Między państwem opiekuńczym a opiekuńczym społeczeństwem. Determinanty funkcjonowania środowiskowej pomocy społecznej na poziomie lokalnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2005, s. 54-57.

3 D. Zalewski, *Opieka i pomoc społeczna – dynamika instytucji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005, s. 72-75.

4 I. Rybka, *System pomocy społecznej a rozwój ekonomii społecznej*, [w:] S. Mazur, A. Pacut (red.), *Ekonomia społeczna a publiczne służby zatrudnienia w Polsce – zasady, perspektywy i kierunki*

Rok 2012 wraz z ratyfikacją Konwencji ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych, spowodował konieczność dalszego przebudowania dotychczasowego modelu prowadzonych działań o charakterze politycznym i pomocowym odnośnie osób niepełnosprawnych. Wzrost znaczenia praw człowieka, które przyniosło przyjęcie tego dokumentu, zakłada pełne włączenie i ma zagwarantować udział osób niepełnosprawnych na równych prawach w życiu społecznym⁵. Powoduje to konieczność podjęcia działań pozwalających na wyeliminowanie wszystkich ograniczeń strukturalnych i społecznych uniemożliwiających pełne uczestnictwo osób niepełnosprawnych w społeczeństwie.

Zasadniczym celem tego artykułu będzie ukazanie modelowych działań, jakie podejmowane są przez organizacje pozarządowe działające na rzecz środowiska osób niepełnosprawnych we współczesnej Polsce. Od 1989 roku rola tego sektora w zakresie pomocy osobom niepełnosprawnym wciąż rośnie. Wskazuje na to duża liczba powstających w ostatnich latach organizacji pozarządowych. Obecnie w bazie Stowarzyszenia Klon/Jawor, jest zarejestrowanych 8758 podmiotów, które swoje działania orientują na pomoc temu środowisku⁶. Odgrywają one dziś istotną rolę polityczną, polegającą na organizowaniu protestów i bronienu praw osób niepełnosprawnych, nagłaśnianiu przejawów dyskryminacji⁷. Taki charakter miały działania podejmowane np. przez Polskie Stowarzyszenie Osób z Upośledzeniem Umysłowym w 2004 roku, które protestowało przeciw proponowanym przez rząd zmianom w organizacji Warsztatów Terapii Zajęciowej, czy Stowarzyszenie na rzecz Osób Niepełnosprawnych „Tęcza”, które w 2012 roku zorganizowało protesty przeciwko dyskryminacji, niskim świadczeniom i warunkom życia osób niepełnosprawnych i ich rodzin.

Sprawia to, że podmioty te mogą odegrać ważną rolę w odniesieniu do wprowadzania nowych rozwiązań w zakresie wyrównywania praw i szans osób niepełnosprawnych w Polsce oraz w przeciwdziałaniu praktykom marginalizującym. W związku z tym podstawowe pytanie, na które ma odpowiedzieć ten artykuł brzmi: czy organizacje pozarządowe wpisują się w model włączający oparty na współpracy ze środowiskami osób niepełnosprawnych i są swoistymi reprezentantami tego środowiska? Czy nadal realizują działalność o charakterze paternalistycznym, patronackim nastawioną na projektowanie i wdrażanie działań na rzecz tego środowiska, bez brania pod uwagę jego postulatów co uniemożliwia jego aktywność.

współpracy, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2008, s. 205-207.

5 Por. Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20120001169> (data dostępu: 20. 04.2015).

6 Por. Stowarzyszenie Klon/Jawor, Baza NGO, <http://bazy.ngo.pl/> (data dostępu: 22.04.2015).

7 C. Barnes, G. Mercer, *Niepełnosprawność*, Sic, Warszawa 2008, s.134-135.

Model paternalistyczny versus włączający

Wiek XIX wraz z pojawieniem się społeczeństwa przemysłowego przyniósł zasadnicze zmiany w położeniu społecznym osób niepełnosprawnych. Zmiany, jakie dokonały się w organizacji pracy, która wymusiła wprowadzenie norm czasowych i produkcyjnych oraz zwiększyła tempo pracy, okazały się dla osób niepełnosprawnych czynnikiem wyłączającym z głównego nurtu aktywności zawodowej⁸. Dodatkowo, zdaniem Michaela Oliver'a do wykluczenia tej kategorii ze społeczeństwa przyczyniła się również indywidualizacja życia oraz tendencje do medykalizacji niepełnosprawności⁹. Spowodowało to powstanie medycznego modelu niepełnosprawności, który klasyfikował niepełnosprawności jako problem medyczny i koncentrował się wyłącznie na ograniczeniach i uszkodzeniach psychicznych, fizycznych lub zmysłowych jednostki. W ramach tego podejścia osoby niepełnosprawne musiały przyjąć narzuconą im rolę pacjenta – klienta i poddać się usługom i procedurom oferowanym przez lekarzy, rehabilitantów i osoby profesjonalnie zajmujące się polepszaniem ich kondycji fizycznej, psychicznej i społecznej. Skutkowało to ugruntowaniem działań paternalistycznych w ramach świadczonej pomocy społecznej¹⁰. W zamian za wypełnianie roli pacjenta i zgodę na interwencje medyczne oraz zaakceptowanie własnej niesprawności osoby niepełnosprawne, jak i chore były zwalniane z obowiązku wypełniania części swoich ról społecznych za cenę pogodzenia się ze swoją zależnością od sprawnego społeczeństwa¹¹. Powodowało to w przekonaniu Vicka Finkelsteina społeczne postrzeganie osób niepełnosprawnych w perspektywie osobistej tragedii i przypisywanie im bierności oraz zależności¹². Niepełnosprawność nie jest bowiem określana wyłącznie przez obiektywne kryteria, które są oparte na podstawach medycznych, ale przez znaczenia, które są jej przypisywane przez społeczeństwo. W ich ramach osoby niepełnosprawne zostały uznane za problem społeczny¹³. Może on być rozwiązany jedynie dzięki odpowiedniej polityce społecznej¹⁴, wspartej profesjonalną pomocą ze strony instytucji społecznych, która opiera się na patronacie nad osobami niepełnosprawnymi i odbiera im tym samym podmiotowość polityczną i zdolność samostanowienia o sobie.

8 J. Ryan, F. Thomas, *The Politics of Mental Handicap*, Penguin, Harmondsworth 1980, s. 101.

9 M. Oliver, *The Politics of Disablement: A Sociological Approach*, Macmillan Press Ltd, London 1990, s. 58.

10 D. Goodley, *Disability studies*, Sage, London 2011, s. 7.

11 T. Parsons, *System społeczny*, Nomos, Kraków 2009, s. 237-238.

12 V. Finkelstein, *Attitudes and disabled People*, Lampport Gilbert Printers Ltd, London 1980, s.1.

13 G. Albrecht, Levy J., *Constructing Disabilities as Social Problems*, [w:] G. Albrecht, (red.), *Cross National Rehabilitation Policies: A Sociological Perspective*, Sage, London 1981, s. 4.

14 M. Oliver, *The Politics of Disablement...* s. 79.

Aktywność środowisk niepełnosprawnych w drugiej połowie XX wieku spowodowała, że został zakwestionowany model medyczny niepełnosprawności¹⁵. Społeczne definicje niepełnosprawności umieszczały jej istotę w sferze relacji pomiędzy osobą niepełnosprawną a otoczeniem społecznym. Skoncentrowanie się na tym aspekcie pozwoliło dostrzec problem związany z istnieniem barier w otoczeniu fizycznym i społecznym. Odpowiedzialność za niwelowanie skutków niepełnosprawności przeniesiono na poziom makrospołeczny i przestano rozumieć wyłącznie jako usprawnianie funkcjonalne konkretnych jednostek¹⁶. Wymaga ono jednak likwidacji barier kulturowych, społecznych, ekonomicznych i mentalnych, tkwiących również w instytucjach pomagających osobom niepełnosprawnym, które niechętnie wprowadzają innowacje¹⁷. Powinno temu towarzyszyć odejście od organizacji obejmujących to środowisko patronatem, ku organizacjom nastawionym na umiejętną kooperację z osobami niepełnosprawnymi oraz wzmacniającym kompetencje i samoorganizację tego środowiska¹⁸.

Działania te opierałyby się na aktywnej współpracy osób niepełnosprawnych i osób działających na ich rzecz z podmiotami odpowiedzialnymi za tworzenie polityki społecznej i wprowadzających praktyczne rozwiązania na różnych szczeblach – od samorządów po instytucje centralne¹⁹. Pozwoliłyby one na aktywizację polityczną tej kategorii społecznej i wyzwolenie się jej z zależności od pomocy charytatywnej świadczonej przez podmioty działające na rzecz tego środowiska.

Wymaga to też likwidacji barier fizycznych oraz społecznych, również tych tkwiących w stygmatyzowaniu osób niepełnosprawnych. Sposoby prezentowania kwestii niepełnosprawności w przestrzeni publicznej oraz to, w jaki sposób budowane są dziś jej obrazy ma ogromny wpływ na sposób, w jaki środowiska osób niepełnosprawnych są traktowane, zarówno przez organizacje pozarządowe, podmioty realizujące politykę społeczną, jak i same osoby niepełnosprawne. Ma to duży wpływ na podejmowanie decyzji, dotyczących rozdziału środków i finansowania programów oraz inicjatyw związanych z niepełnosprawnością. W rezultacie, w jaki sposób

15 M. Olivier, C. Barnes, *The New Politics of Disablement*, Palgrave Macmillan, New York 2012, s. 12.

16 C. Barnes, *Understanding the social model of disability: past, present and future*, [w:] N. Watson, A. Roulstone, C. Thomas (red.), *Routledge Handbook of Disability Studies*, Routledge, London - New York 2012, s. 18.

17 B. Gąciarz, *Model społeczny niepełnosprawności, jako podstawa zmian w polityce społecznej*, [w:] B. Gąciarz, S. Rudnicki, (red.), *Od kompleksowej diagnozy do nowego modelu polityki społecznej*, Wydawnictwo AGH, Kraków 2014, s 22-23.

18 D. Goodley, *Disability studies...* s. 3.

19 C. Barnes, G. Mercer, *Exploring Disability. A Sociological Introduction*, Polity Press, Cambridge 2012, s. 260.

niepełnosprawność jest rozumiana ma istotne znaczenie dla usług świadczonych dla tej kategorii osób²⁰.

Metodologia badań

Analizie zawartości i treści poddane zostały dobrane celowo strony internetowych organizacji pozarządowych działających na rzecz osób niepełnosprawnych w Polsce, które zostały umieszczone w zakładce: „organizacje” na stronie Biura Pełnomocnika Rządu do spraw Osób Niepełnosprawnych. Badaniu poddano 32 organizacje spośród 34 umieszczonych tam organizacji. Taki dobór próby wynikał z chęci zbadania tych podmiotów, które są aktywne i podejmują intensywne działania zorientowane na osoby niepełnosprawne. Przyjęto, że rekomendowane na stronie Biura Pełnomocnika Rządu do spraw Osób Niepełnosprawnych organizacje wykonują swoje zadania w sposób, który wpisuje się w realizowaną politykę państwa i w związku z tym mają też istotny wpływ na jej kształtowanie.

Zdecydowano się badać strony internetowe organizacji pozarządowych, ponieważ umożliwiają one organizacjom na samodzielne tworzenie ich zawartości, która jest przez nie kreowana i kontrolowana. Dzięki temu możliwe jest odtworzenie poruszanych przez te podmioty kwestii, które pozwalają wnioskować o realizowanym stylu działania na rzecz środowiska osób niepełnosprawnych. Dla pełnego ukazania tematów publikowanych na stronach internetowych zastosowano frekwencyjną analizę treści, która umożliwiła przedstawienie ilościowe częstości występowania określonych wpisów na stronach badanych NGO. Została ona oparta na kluczu kategoryzacyjnym, który pozwolił na analizę uzyskanych wyników przez program SPSS. Pozwoliło to na ustalenie częstości poruszanych wątków i procentowe ich przedstawienie. Badaniu poddano kwestie dotyczące edukacji zarówno instytucjonalnej, jak i pozainstytucjonalnej zawierającej ofertę kursów i szkoleń, pracy, aktywność pozazawodowej. Analiza objęła też treści dotyczące sportu i rekreacji, aktywności artystycznej, spotkań integracyjnych, lub okolicznościowych oraz aktywności politycznej i obywatelskiej. Badanie objęło też tematykę relacji międzyludzkich, ukazując zagadnienia związane z postawami osób sprawnych wobec niepełnosprawnych, rodzin lub opiekunów osób niepełnosprawnych oraz codziennych problemów, z jakim zmagają się osoby niepełnosprawne.

Analiza treści stron wiodących organizacji pozarządowych działających na rzecz środowiska osób niepełnosprawnych posłużyła odtwo-

20 R. Lang, *The Development and Critique of the Social Model of Disability*, 2001, s.2, http://www.ucl.ac.uk/lcccr/lccstaff/raymondlang/developmmnt_and_critique_of_the_social_model_of_d.pdf (data dostępu: 20.12.2014).

rzeniu dwóch biegunowych modeli ukazywania niepełnosprawności. Pierwszy z nich, paternalistyczny, wyrastał z modelu indywidualnego definiowania niepełnosprawności. Został oparty na ukazaniu niepełnosprawności z perspektywy choroby oraz konieczności zorganizowania dla osób z tego środowiska rehabilitacji i pomocy medycznej świadczonej przez profesjonalistów.

Model partnerski natomiast, wyrastający z definicji społecznych niepełnosprawności, został oparty na treściach, które wzmacniają samostanowienie i samoorganizację tego środowiska, bazując na przedstawianiu możliwości, jakie tkwią w osobach niepełnosprawnych przez ukazywanie ich sukcesów, nagłaśnianie cennych, dla powstawania samoświadomości wśród tej kategorii, inicjatyw, akcji czy kampanii. Model ten odwołuje się do treści dotyczących zarówno edukacji, jak i pracy oraz wszelkich możliwości likwidowania barier czy to fizycznych czy społecznych na rzecz włączenia osób niepełnosprawnych do pełnego udziału w społeczeństwie.

Charakterystyka badanych profili²¹

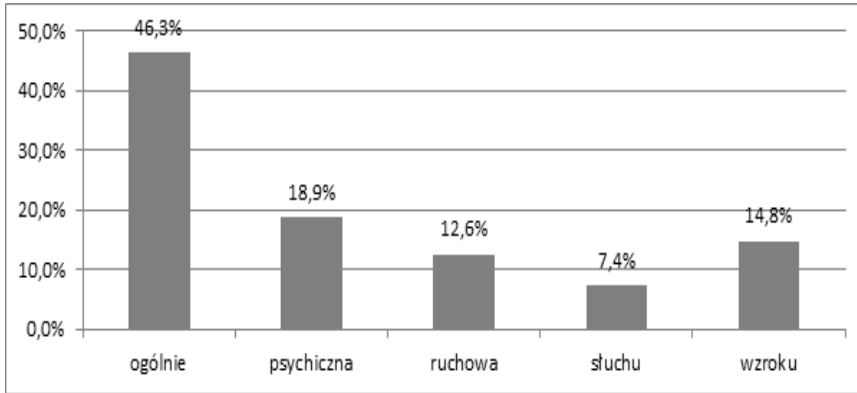
Analizie, pod kątem zawartości, poddano 32 strony internetowe dotyczące osób niepełnosprawnych, w celu określenia, kto jest adresatem treści oraz jakie narzędzia służące komunikacji wykorzystują badane organizacje pozarządowe dla nawiązania kontaktu ze swoimi odbiorcami.

Niemal połowa analizowanych stron była adresowana do całego środowiska osób niepełnosprawnych. 18,8% dedykowanych było osobom z niepełnosprawnością psychiczną, 12,6% z niepełnosprawnością ruchu, a 22,2% z dysfunkcją zmysłów (por. wykres 1). Wskazuje to na podejmowanie przez podmioty pozarządowe działań, których celem jest integracja całego środowiska osób niepełnosprawnych. Na niemal połowie stron treści, które były umieszczane dotyczyły ogólnie kwestii związanych z niepełnosprawnością, a nie poszczególnymi jej rodzajami. Działania takie służą budowania wśród osób niepełnosprawnych świadomości znajdowania się w podobnym położeniu społecznym i posiadania wspólnych interesów. Sprzyja to budowaniu podmiotowości politycznej w ramach tej zbiorowości, pozwala bowiem na podejmowanie działań zbiorowych nastawionych na walkę o swoje prawa.

21 Przedstawione w artykule badania stanowią prezentację części wyników uzyskanych w ramach grantu: „Od kompleksowej diagnozy sytuacji osób niepełnosprawnych w Polsce do nowego modelu polityki społecznej wobec niepełnosprawności”, realizowanego na AGH, na Wydziale Humanistycznym pod kierunkiem prof. Barbary Gąciarz. Dobór próby jest opisany w rozdziale J. Królewski, T. Masłyk, E. Migaczewska, M. Stojkow, D. Żuchowska-Skiba, *Potencjał Internetu i jego niewykorzystanie w kontekście potrzeb osób niepełnosprawnych*, [w:] B. Gąciarz S. Rudnicki (red.), *Od kompleksowej diagnozy do nowego modelu polityki społecznej*, Wydawnictwo AGH, Kraków 2014, s. 335-376.

Można więc powiedzieć, że niemal połowa z badanych podmiotów w tym sensie wpisuje się w realizację społecznego modelu niepełnosprawności.

Wykres 1. Podział stron internetowych ze względu na typ niepełnosprawności adresata

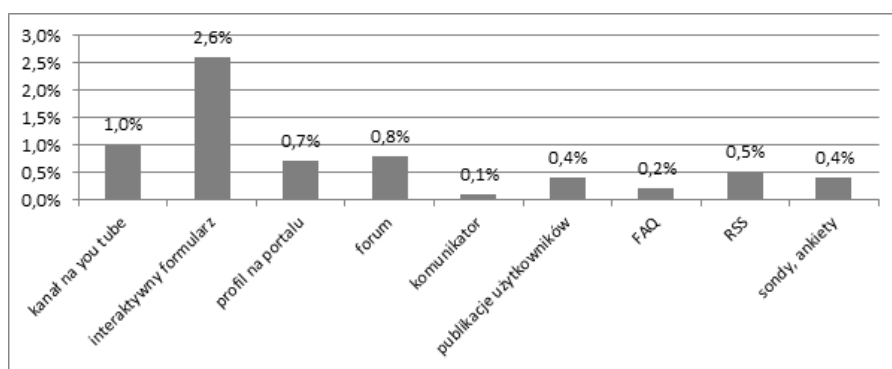
Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy stron internetowych organizacji pozarządowych N=32.

Nie dotyczy to jednak wszystkich kategorii wiekowych. Można zauważyć, że organizacje działające na rzecz dzieci i młodzieży, częściej były ukierunkowane na konkretny rodzaj niepełnosprawności. Strony te najczęściej dotyczyły niepełnosprawności psychicznej (34,9%). Rzadziej strony organizacji działających na rzecz dzieci i młodzieży były zorientowane na niepełnosprawność wzroku 21,7% i słuchu 19,3% oraz ruchu 1,7%. Strony badanych organizacji, które działały na rzecz osób dorosłych tylko w 1,4% były sprofilowane na niepełnosprawność ruchu, w 3,8% na niepełnosprawność psychiczną, a w 4,8% słuchu i w 19,3% wzroku. Wydaje się, że jest to związane przede wszystkim ze specyfiką faktycznego odbiorcy treści umieszczanych na stronie, bowiem dzieci i młodzież niezwykle rzadko same są zainteresowane treściami umieszczanymi na stronach tych organizacji, które dedykują im swoją działalność. Znacznie częściej ich czytelnikami są rodzice, którzy szukają informacji dotyczących pomocy swojemu dziecku zmagającemu się z konkretnym rodzajem niepełnosprawności.

Analizowane strony organizacji pozarządowych w niewielkim stopniu korzystają z możliwości, jakie dają nowe technologie w zakresie budowania komunikacji bezpośredniej i pośredniej ze środowiskiem osób niepełnosprawnych za pomocą narzędzi umieszczonych na stronie internetowej. Najczęściej umieszczane były na nich informacje kontaktowe w formie adresu, zawierającego ulicę oraz numer telefonu lub adres e-mail, choć i te dane nie wszędzie można było odnaleźć w zakładce – kontakt.

Tylko na 2,7% z analizowanych profili funkcjonował interaktywny formularz pozwalający na wysłanie pytania. Kanał RSS umożliwiający subskrybowanie treści był obecny na 0,5% stronach, zakładka z odpowiedziami na najczęściej zadawane pytania (FAQ) znajdowała się tylko na 0,2% stronach. Wydaje się więc, że badane organizacje pozarządowe na swoich stronach przywiązywały niewielką uwagę do zbudowania społeczności wokół nich. Niezbyt często podmioty te tworzyły też przestrzeń do komunikacji o charakterze poziomym pomiędzy użytkownikami. Tylko jedna z analizowanych stron zawierała komunikator, umożliwiający taki typ interakcji. Forum funkcjonowało w ramach 0,8% badanych stron, a publikacje nadsyłane przez użytkowników stanowiły tylko 0,4% w ramach wszystkich wpisów umieszczonych na stronie. Na 0,4% stron były umieszczane sondy i ankiety, które pozwalały wypowiedzieć się użytkownikom na temat do istotnych kwestii dotyczących niepełnosprawności.

Wykres 2. Elementy komunikacji interaktywnej i lateralnej na stronach internetowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy stron internetowych organizacji pozarządowych N=32.

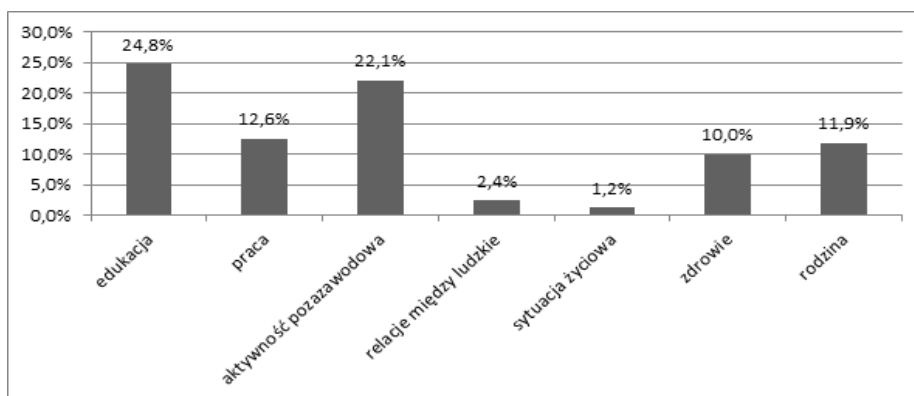
Badane organizacje pozarządowe na swoich stronach rzadko umieszczały też linki do prowadzonych kanałów na *You Tube* (1,0%) oraz profili na portalach społecznościowych (0,7%), (por. wykres 2). Wyraźnie wpisuje się to w patronacki model działania na rzecz tego środowiska, bowiem nie jest ono traktowane jako partner dla tych organizacji, które objęto badaniem. Udział osób niepełnosprawnych na analizowanych stronach był marginalizowany, w większości przypadków ograniczony wyłącznie do biernego odbioru prezentowanych treści. Nie sprzyja to tworzeniu się aktywnych postaw w tym środowisku, raczej przyczynia się do utrwalania biernych postaw nastawionych na konsumpcję usług przygotowanych dla

tej kategorii przez profesjonalistów, którzy opierając się na posiadanej wiedzy eksperckiej znają sposób, w jaki potrafią pomagać temu środowisku.

Analiza treści stron internetowych organizacji pozarządowych

Na analizowanych stronach WWW wybranych NGO zajmujących się tematyką niepełnosprawności, najczęściej pojawiały się wątki dotyczące aktywności osób niepełnosprawnych odnośnie do kwestii związanych z edukacją 24,8%, pracą 12,6%, aktywnością pozazawodową 22,1%, zdrowiem 10,0%, rodziną 11,9%. W niewielkim stopniu natomiast treści te dotyczyły relacji międzyludzkich oraz sytuacji życiowej osób niepełnosprawnych (por. wykres 3).

Wykres 3. Rozkład treści na stronach internetowych organizacji pozarządowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy stron internetowych organizacji pozarządowych N=1121.

Zagadnienia dotyczące edukacji pojawiły się w co piątej publikacji, 7% było poświęconych kształceniu przedszkolnemu, 7% szkolnemu, 5% politechnicznemu, 4,7% akademickiemu. 1,8% wpisów w tej kategorii stanowiły treści dotyczące edukacji III wieku. Najczęściej stanowiły je oferty szkoleń i kursów 13,4%. Zawierały one generalnie cztery podstawowe rodzaje. Pierwszy rodzaj stanowiły informacje o szkoleniach i kursach adresowane do osób sprawnych, przede wszystkim do opiekunów i środowiska profesjonalnie związanego z pomocą osobom niepełnosprawnym. Znaczną część z nich stanowiły ogłoszenia, które miały na celu wykształcenie opiekunów osób niepełnosprawnych i wsparcie dla osób organizujących pomoc dla środowiska osób niepełnosprawnych. Były to różnego rodzaju

sympozja, warsztaty oraz kursy dla opiekunów lub osób profesjonalnie zajmujących się pomocą środowisku osób niepełnosprawnych. Stanowiły one aż 31,1% wszystkich wpisów w tej kategorii.

Niemal 1/3 oferty o charakterze edukacyjnym nie była ukierunkowana bezpośrednio na osoby niepełnosprawne, a jej celem było wykształcenie osób sprawnych, służących pomocą podopiecznym. Część tej oferty wskazywała na konieczność tworzenia specjalnych programów dla osób niepełnosprawnych, zakładających ich kształcenie oraz organizację warsztatów terapii zajęciowej, a także rehabilitacje społeczną i zawodową. Nie miały one charakteru włączającego, raczej utrwały model paternalistyczny.

W tej kategorii mieściły się jednak też warsztaty organizowane dla dzieci i młodzieży, których celem było przełamanie stereotypowego postrzegania osoby niepełnosprawnej oraz szkolenia dla różnych grup zawodowych (np. bibliotekarzy, hotelarzy, architektów, twórców stron internetowych oraz rozwiązań informatycznych), z zakresu likwidacji barier w przestrzeni fizycznej i wirtualnej dla osób niepełnosprawnych. Wykracza to poza model widzenia niepełnosprawności jako osobistej tragedii, wymagającej pomocy medycznej i rehabilitacji prowadzonej przez profesjonalistów, a także działań w kierunku likwidacji barier o charakterze społecznym i fizycznym w przestrzeni publicznej. Niestety stanowiły one tylko 7% wśród wszystkich wpisów adresowanych do osób sprawnych.

Drugi rodzaj stanowiły oferty szkoleń adresowane do środowiska osób niepełnosprawnych. W zdecydowanej większości stanowiły one informacje o kursach adresowanych specjalnie dla osób niepełnosprawnych, nieotwierających ich na społeczeństwo, a raczej zamykających w swoim środowisku. Były to kursy dotyczące specjalnych szkoleń dla osób niepełnosprawnych, programów z zakresu szkół kształcących osoby ze specjalnymi potrzebami oraz oferty terapii zajęciowej. Stanowiły one 18,9 % wpisów i kreowały model postrzegania niepełnosprawności przez pryzmat indywidualny, ukazujący ją jako osobistą tragedię wykluczającą ze społeczeństwa.

Kolejną kategorią były kursy organizowane dla osób niepełnosprawnych, które oferowały umiejętności przydatne na rynku pracy, obejmujące kursy starania się o pracę, udziału w rozmowie kwalifikacyjnej, przygotowanie CV oraz dotyczące zakładania i prowadzenia własnej firmy, księgowości oraz kursy komputerowe i informatyczne, kursy językowe, a także kursy na prawo jazdy. Stanowiły one 33% wszystkich wpisów. Zdecydowanie wpisywały się one w model afirmacyjny, bowiem ich celem było przełamanie barier społecznych i przestrzennych, które otwierały możliwość pełnej integracji osób niepełnosprawnych i dawały szansę na realizację samodzielnego życia dzięki możliwości znalezienia pracy. 18% wpisów mieszczących się w tej kategorii oferowało pomoc psychologiczną oraz szkolenia z zakresu komunikacji oraz asertywności pozwalające na usamodzielnienie tej kategorii i jej

pełnosprawne funkcjonowanie w społeczeństwie, 4 dotyczyły kursów samoobrony i wizażu, wychodziły więc naprzeciw pełnemu włączeniu, bowiem wzmacniały w osobach niepełnosprawnych poczucie bezpieczeństwa i siły oraz własnej atrakcyjności, co zdecydowanie zmierzało w kierunku budowania w tym środowisku postaw aktywnych.

Czwarty rodzaj oferty był ukierunkowany na aktywizowanie osób niepełnosprawnych do pełnego udziału w społeczeństwie. W tej kategorii mieściły się też informacje o kursach zwiększających poziom uświadczenia tego środowiska oparte na szkoleniach i kursach, które obejmowały treści związane z prawami osób niepełnosprawnych. Dotyczyły przede wszystkim dostępu do edukacji wyższej, udziału w otwartym rynku pracy oraz prawach, jakie przysługują osobom niepełnosprawnym. Stanowiły one 17% wpisów i miały charakter działalności nastawionej na włączenie osób niepełnosprawnych i upodmiotowienie polityczne tej kategorii.

Praca pojawia się w 12,6% wpisów. Z czego najwięcej miejsca poświęcone było praktycznym poradom dla osób niepełnosprawnych w zakresie poszukiwania i podejmowania pracy na otwartym rynku lub prowadzenia własnej działalności gospodarczej (5,7% wpisów). 4,8% treści dotyczyło przepisów prawa odnośnie do pracy osób niepełnosprawnych. Ponad 70% tych wpisów stanowiła informacja dla pracodawców na temat możliwości dofinansowania stanowisk pracy oraz ulg, jakie towarzyszą zatrudnieniu osób niepełnosprawnych. 24% było poświęcone orzekaniu o zdolności o pracy i tylko 16% dotyczyło przywilejów i uprawnień pracowników niepełnosprawnych. Oferty pracy dla tej kategorii społecznej stanowiły tylko 0,9% wpisów, a dla opiekunów 0,4%. Kwestie dotyczące nowych sposobów organizowania pracy, oparte na nowoczesnych rozwiązaniach informatycznych i telekomunikacyjnych stanowiły zaledwie 0,6% wpisów. Natomiast tematyki sytuacji osób niepełnosprawnych na rynku pracy dotyczyło 2,9% treści na stronach WWW analizowanych podmiotów. Najczęściej odnosiły się one do usamodzielnienia osób niepełnosprawnych i możliwości ich funkcjonowania na otwartym rynku pracy.

Można więc zauważyć, że w znacznym stopniu na stronach internetowych badanych organizacji działających na rzecz osób niepełnosprawnych realizowany był model społeczny – włączający, który pozwala tej kategorii na samodzielne i pełnoprawne funkcjonowanie we wszystkich dziedzinach, również w przestrzeni aktywności zawodowej. Wskazuje na to duży udział treści, adresowanych do osób niepełnosprawnych nie w postaci konkretnych ofert zatrudnienia, ale porad praktycznych wspartych przykładami osób, które odniosły sukces zakładając własną firmę lub podejmując pracę na otwartym rynku.

Jednak nadal znaczna część wpisów (57%) nawiązuje do modelu indywidualnego i medycznego traktowania niepełnosprawności. Pokazując osoby

niepełnosprawne, nie jako profesjonalistów gotowych realizować swoje role zawodowe w konkurencji z osobami sprawnymi, ale jako takie, których zatrudnianie musi być wspomagane, przez określone instrumenty finansowe ze strony państwa, inaczej bowiem będzie nieopłacalne. To buduje obraz osób niepełnosprawnych, jako niezdolnych do samodzielnego życia bez istotnego wspomaganie finansowego i jako pracowników drugiej kategorii.

Kwestie dotyczące zdrowia pojawiły się w 10% wpisów. W zdecydowanej większości dotyczyły one opieki zdrowotnej – 4,1 % oraz opieki nad osobami niepełnosprawnymi i rehabilitacji, a także sprzętu umożliwiającego funkcjonowanie podopiecznych – 4,9% wpisów. Zdecydowanie dominowała tu informacja o instytucjonalnych rozwiązaniach dotyczących otrzymania wsparcia w zakresie leczenia i rehabilitacji. Dużą część w tej kategorii stanowiły też opisy schorzeń – 5,5% wpisów. Zdecydowanie najczęściej towarzyszyły one prośbom o pomoc podopiecznych danego NGO. W tej perspektywie niepełnosprawność była przedstawiana wyłącznie poprzez model indywidualny i opisywała tragedie osobiste osób zmagających się z chorobą lub niepełnosprawnością. Można zauważyć, że w obrazie niepełnosprawności budowanym przez NGO sfera charytatywna związana z prośbami o wsparcie finansowe osadzona jest w kontekście ukazania cierpienia osób niepełnosprawnych i wciąż mocno tkwi w indywidualnym medycznym typie definiowania niepełnosprawności.

Aktywność pozazawodowa osób niepełnosprawnych pojawiła się w 22,1% wpisów; z czego 5,1% odnosiło się do sportu i rekreacji. Niemal 90% tych wpisów stanowiło nagłaśnianie sukcesów sportowych i pokazywanie osób niepełnosprawnych aktywnie uprawiających sport, niekiedy wyczynowy, bo częściej pojawiały się tu opisy wypraw w góry, wycieczek rowerowych, nurkowania i innych, które miały bardziej rekreacyjny charakter. Twórczość artystyczna stanowiła 5,4% treści, tu również dominowały obrazy osób niepełnosprawnych odnoszących sukcesy w tej przestrzeni. Relacje ze spotkań integracyjnych i okolicznościowych stanowiły 7,2% wpisów i też pokazywały osoby niepełnosprawne, jako aktywne i chętnie uczestniczące w przestrzeni społecznej. Wiele inicjatyw dotyczących tej formy aktywności wychodziło od samego środowiska osób niepełnosprawnych, związanego z danym NGO. Można więc zauważyć, że w tym aspekcie podobnie jak w przestrzeni sportu i rekreacji oraz szeroko pojętej aktywności artystycznej dominuje model społeczny definiowania niepełnosprawności. Osoby niepełnosprawne przedstawiane są jako samodzielne, zdolne do podejmowania działań pozwalających osiągnąć im sukces w życiu społecznym. W tym aspekcie środowisko to jawi się zdecydowanie jako zdolne do samostanowienia o sobie i aktywnie działające na zmianę swojego postrzegania w społeczeństwie. Niepokój może budzić jedynie fakt, że tylko ta przestrzeń spośród wszystkich analizowanych

przedstawia tę kategorię w jednoznacznie pozytywny sposób, jako realizującą się w społeczeństwie i osiągającą sukcesy. Tworzy to niejako specjalną przestrzeń wydzieloną z życia społecznego, która daje szansę osobom niepełnosprawnym na realizację swoich ambicji i pozwala się im poczuć samodzielnymi. Taki obraz niepełnosprawności nie jest bowiem tak mocno obecny w innych kategoriach tematycznych poddanych analizie.

W przestrzeni politycznej, istotnej z punktu widzenia walki o swoje interesy pojawia się tylko 0,6% wpisów. Stanowią one przede wszystkim informację na temat przyjętych rozwiązań ustawowych dotyczących tego środowiska, np. zmian w prawie wyborczym oraz informują o działaniach podejmowanych przez NGO na rzecz środowiska osób niepełnosprawnych, np. lobbowanie w sprawie przyjęcia Konwencji ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych, czy o działaniach inicjowanych przez badane organizacje na rzecz zmiany sytuacji edukacyjnej dzieci z niesprawnością intelektualną. Dominuje tu obraz podejmowania działań za osoby niepełnosprawne, przez organizacje reprezentujące ich interesy. Buduje to obraz pozostający w znaczącym kontraście w stosunku do innych form aktywności pozazawodowej. W zasadzie w odniesieniu do tej sfery nie pojawiły się żadne inicjatywy środowiskowe związane z proponowaniem na szczeblu centralnym przyjęcia uchwał zmieniających pozycję osób niepełnosprawnych w społeczeństwie. Nie opisywano też przykładów karier politycznych osób niepełnosprawnych, tak jakby ta sfera wciąż pozostawała poza dostępnością dla tej kategorii i opierała się na budowaniu polityki społecznej uwzględniającej jedynie głosy oddawane w wyborach.

Nieco więcej wątków pojawiło się na temat działalności o charakterze obywatelskim. Jednak tylko 9% wpisów dotyczyło podejmowanych i realizowanych przez to środowisko. Większość z nich (6% wpisów) dotyczyła działania środowiska *selfadvokatów* i była wyraźnie skierowana na osoby niepełnosprawne z upośledzeniem umysłowym. Na swoich stronach NGO prezentowały odrębne zakładki, które właśnie były poświęcone takiej formie aktywności. Umieszczone tam były nie tylko akty prawne, ale również informacja o grupach wsparcia oraz samoorganizacji tej kategorii osób w kierunku samodzielnego życia i samostanowienia o sobie. Tylko cztery inicjatywy przedstawione na analizowanych stronach miały charakter ogólny i dotyczyły podpisywania petycji oraz protestu przeciwko zmianom wprowadzonym na liście leków refundowanych. To wskazuje na nikłą możliwość samoorganizacji osób niepełnosprawnych przedstawianą na stronach WWW w badanych NGO; buduje też ich obraz jako biernych i niezbyt zainteresowanych swoim położeniem społecznym, co wymaga ciągłego wspierania i organizowania dla tego środowiska programów integracyjnych z obszarów: rynku pracy, likwidacji barier w przestrzeni publicznej i wirtualnej, aktywizacji społecznej i obywatelskiej, wprowadzenia

ułatwień dla osób niepełnosprawnych przy wyborach, edukacji integracyjnej. Taki charakter miało 21% wpisów analizowanych.

17% wpisów stanowi prośbę o wsparcie dla osób niepełnosprawnych oraz dla organizacji pożytku publicznego organizujących tę pomoc. Wyraźnie wpisuje się to w model budowania obrazu niepełnosprawności, jako osobistej tragedii, zwłaszcza, że opisom tym jednocześnie towarzyszyły zdjęcia przedstawiające osoby niepełnosprawne potrzebujące pomocy.

Relacje międzyludzkie, ukazane w ramach przestrzeni stron WWW analizowanych NGO przedstawiają kontakty osób sprawnych z niepełnosprawnymi jako dobre opierając się wyłącznie na pozytywnych przykładach. W analizowanych treściach tylko 2,8% dotyczyło tych kwestii. Koncentrowały się one przede wszystkim na opisie działalności nastawionej na organizowanie działań aktywizujących środowisko osób niepełnosprawnych. Większość wpisów stanowiły podziękowania dla sponsorów i instytucji wspierających aktywność tego środowiska.

Treści dotyczące funkcjonowania osób niepełnosprawnych zajmowały niewiele miejsca w przestrzeni. Zaledwie 1,2% wpisów na stronach analizowanych organizacji pozarządowych dotyczyło kwestii prozy życia i radzenia sobie w sytuacjach związanych z codziennym doświadczaniem niepełnosprawności. Były one obecne w tych miejscach na analizowanych stronach, gdzie pojawiały się wpisy użytkowników, jako cytaty z forów lub artykuły pisane przez osoby niepełnosprawne. Wskazuje to na duże zapotrzebowanie tego środowiska na ukazywanie ich w życiu codziennym, nie tylko przez pryzmat barier i integracji, ale też w wymiarze problemów z jakimi się zmagają na co dzień.

Wnioski

Analizując treści umieszczane na stronach organizacji pozarządowych można zauważyć, że badane podmioty w coraz większym stopniu zaczynają realizować założenia wynikające ze społecznego modelu niepełnosprawności. Umieszczane treści w dużej mierze wskazywały, że poddane badaniu organizacje działające na rzecz osób niepełnosprawnych zainteresowane były zniwelowaniem barier w dostępie do edukacji, rynku pracy oraz aktywności pozazawodowej dla tej kategorii społecznej. Znaczna część treści nastawiona była na budowanie obrazów niepełnosprawności w perspektywie odnoszonych przez tę kategorię sukcesów. Pozwala to zmienić stereotypowe postrzeganie osób niepełnosprawnych jako niezdolnych do samodzielnego życia i pozostających w zależności. Ważne jest to nie tylko dla osób niepełnosprawnych, które opierając się na tych treściach mogą zbudować pozytywny obraz siebie i zobaczyć, że niepełnosprawność nie musi wykluczać, ale też dla instytucji pomocowych, które

widząc osoby niepełnosprawne aktywne i samodzielne muszą przededefiniować nastawienie do tego środowiska i zorganizować swoją działalność tak, by być wsparciem dla tej kategorii, a nie organizować za nie działań.

Na analizowanych stronach pojawiły się elementy wskazujące na budowanie przez organizacje pozarządowe podmiotowości politycznej tej kategorii społecznej przez działania nastawione na uświadomienie osobom niepełnosprawnym wspólnego położenia społecznego. Działania takie mimo że aktywizują środowisko osób niepełnosprawnych, nie wpisują się w pełni w model włączający. Osoby niepełnosprawne nadal są bowiem marginalizowane w przestrzeni działalności o charakterze politycznym. Wciąż nie są liczącym się partnerem dla badanych organizacji pozarządowych. Można zauważyć, że działania badanych podmiotów bardziej ukierunkowane są na spowodowanie powstania w tym środowisku zbiorowości zdolnej podjąć walkę o swoje prawa i zmianę swojej niekorzystnej pozycji w społeczeństwie niż budowania partnerskich relacji, które doprowadziłyby do powstania przestrzeni współpracy pomiędzy badanymi podmiotami pozarządowymi a środowiskiem osób niepełnosprawnych. W świetle przeprowadzonej analizy wydaje się, że nadal jeszcze w znacznej mierze organizacje pozarządowe osadzone są w patronackim działaniu na rzecz tego środowiska, realizowanym we współpracy z podmiotami rządowymi różnego szczebla oraz ekspertami, a nie środowiskiem osób niepełnosprawnych.

From paternalism to partnership. Models activities of non-governmental organizations on websites

Poland's ratification of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities is an important moment in changing the way design social policies towards disabled people. It has far-reaching consequences because the convention adopted, which is based on respect for human rights, creates a platform for a new look at the problem of the exclusion of people with disabilities from full participation in social life.

The fundamental aims of this article is explore the websites of non-governmental organizations to play what are the operational models today by not implemented. This will answer the question of whether these institutions are acting in terms of a paternalistic, based on charity supporting this category implemented in its name and on its behalf by people without disabilities, or rather inclusive model, based on partnership, which extent are the voices of the people with disabilities themselves taken into account when designing initiatives meant to benefit them environment.

Bibliografia

- Albrecht G., Levy J., *Constructing Disabilities as Social Problems* [w:] G. Albrecht, (red.), *Cross National Rehabilitation Policies: A Sociological Perspective*, Sage, London 1981.
- Barnes C., Mercer G., *Niepełnosprawność*, Sic, Warszawa 2008.
- Barnes C., *Understanding the social model of disability: past, present and future*, [w:] N. Watson A. Roulstone, C. Thomas (red.), *Routledge Handbook of Disability Studies*, Routledge, London – New York 2012.
- Barnes, C., Mecer G., *Exploring Disability. A Sociological Introduction*, Polity Press, Cambridge 2012.
- Finkelstein V., *Attitudes and disabled People*, Lamport Gilbert Printers Ltd, London 1980.
- Gąciarz B., *Model społeczny niepełnosprawności, jako podstawa zmian w polityce społecznej*, [w:] B. Gąciarz, S. Rudnicki, *Od kompleksowej diagnozy do nowego modelu polityki społecznej*, Wydawnictwo AGH, Kraków 2014.
- Goodley D., *Disability studies*, Sage, London 2011, s. 3.
- Grewiński M. *Od systemu opieki przez politykę pomocy do aktywizacji i integracji społecznej*, [w:] M. Grewiński, J. Krzyszkowski (red.), *Współczesne tendencje w pomocy społecznej i pracy socjalnej*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji – Państwowego Instytutu Badawczego, Warszawa 2011.
- Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych*, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20120001169> (data dostępu: 20. 04. 2015).
- Królewski J., Masłyk T., Migaczewska E., Stojkow M., Żuchowska-Skiba D., *Potencjał Internetu i jego niewykorzystanie w kontekście potrzeb osób niepełnosprawnych*, [w:] B. Gąciarz, S. Rudnicki (red.), *Od kompleksowej diagnozy do nowego modelu polityki społecznej*, Wydawnictwo AGH, Kraków 2014.
- J. Krzyszkowski, *Między państwem opiekuńczym a opiekuńczym społeczeństwem*, Determinanty funkcjonowania środowiskowej pomocy społecznej na poziomie lokalnym, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2005.
- Lang R. *The Development and Critique of the Social Model of Disability. 2001*, http://www.ucl.ac.uk/lcccr/lccstaff/raymondlang/developmment_and_critique_of_the_social_model_of_d.pdf (data dostępu: 20.12.2014).
- Oliver M. *The Politics of Disablement: A Sociological Approach*, Macmillan Press Ltd, London 1990.
- Olivier M., Barnes C., *The New Politics of Disablement*, Palgrave Macmillan, New York 2012.
- Parsons T., *System społeczny*, Nomos, Kraków 2009.
- Ryan J., Thomas F., *The Politics of Mental Handicap*, Penguin, Harmondsworth 1980.
- Rybka I., *System pomocy społecznej a rozwój ekonomii społecznej*, [w:] S. Mazur, A. Pacut (red.), *Ekonomia społeczna a publiczne służby zatrudnienia w Polsce – zasady, perspektywy i kierunki współpracy*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2008.
- Stowarzyszenie Klon/Jawor, Baza NGO, <http://bazy.ngo.pl/> (data dostępu: 22.04.2015).
- Zalewski D., *Opieka i pomoc społeczna – dynamika instytucji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005.